

*В. М. Бабаєв,
м. Харків, Україна*

ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Бабаєв В. Н. **Задачи высшей школы в условиях компетентностной парадигмы образования.** Показаны основные этапы развития системы образования. Обоснован переход к компетентностной парадигме образования. Проанализирована сущность и структура профессиональной компетентности специалиста. Рассмотрена роль качества подготовки специалистов в обеспечении социально-экономического возрождения Украины.

Ключевые слова: высшая школа, профессиональная компетентность, учебно-воспитательный процесс, инновационное развитие, качество подготовки.

Babaev V. **The tasks of high school in the conditions of competitional paradigm of education.** Main stages of the education system development is demonstrated. The transition to a competency education paradigm is justified. The nature and structure of the professional competence of the expert is analyzed. The role of the quality of training in ensuring socio-economic revival of Ukraine is examined.

Keywords: high school, professional competention, educational process, innovative development, quality of training.

Феномен освіти виступає одним з визначальних чинників забезпечення нормального функціонування та розвитку суспільства. Саме завдяки освіті стає можливим процес послідовного відтворення всіх його функціональних та структурних підсистем. За її допомогою відбувається творення, накопичення, зберігання і передача від попередніх поколінь до наступних всього багатства надбань матеріальної і духовної культури. Тому цілком закономірно, що освіта розвивається разом з розвитком суспільства. Адже останнє вимагає від системи освіти забезпечення відповідності не тільки досягненням, а й логіці науково-технічного і соціального прогресу.

Завдяки цьому світова освітня система у своєму поступовому розвитку пройшла кілька послідовних етапів. На кожному з них визначальними рисами були цільові орієнтації. Сьогодні цілі, зміст і характер освіти визначаються компетентнісною парадигмою, тобто вони обираються з міркувань орієнтації на забезпечення професійної і соціальної компетентності фахівця. Це пов'язано з тими важливими чинниками, які здійснюють істотний вплив на освіту з огляду необхідності задоволення нею нових суспільних вимог до рівня і якості підготовки цього фахівця. Серед них в першу чергу слід назвати глобалізацію, широку інформатизацію всіх сфер суспільного виробництва у широкому його розумінні, інноваційні

процеси, в тому числі розробку і застосування високих технологій та бурхливий розвиток телекомунікаційних засобів.

Разом з тим помітно посилюється усвідомлення дійсно визначальної ролі особистісного чинника у забезпеченні бажаної ефективності функціонування суспільства і забезпечення його безпечного сталого розвитку. Воно стає все більш значущим ще й у зв'язку з істотним загостренням екологічної ситуації й таких глобальних проблем, якими є демографічна, енергетична і продовольча. Посилюються процеси урбанізації, що породжує потребу в організації такого управління мегаполісами, яке б забезпечувало нормальне їх функціонування і розвитку. Адже життєзабезпечення населення великих міст являє собою дуже складну сукупність істотних проблем різного характеру, успішне розв'язання яких вимагає глибокого філософського осмислення.

Наведені та багато інших проблем сьогодення істотно змінюють вимоги до системи освіти й до самого розуміння її сутності, призначення та суспільної значущості. Ось чому знання, особистісна й діяльнісна орієнтація навчально-виховного процесу, які ще донедавна були домінуючими, поступилися місцем компетентнісній його орієнтації. Адже саме вона найбільш повно відповідає новим вимогам і суспільним очікуванням від системи освіти, індивідуальним освітнім потребам особистості студента.

Ця трансформація призвела до жвавої дискусії на сторінках педагогічних наукових видань стосовно змісту і сутності самого поняття компетентності, його меж і структури. Як приклад, можна навести роботи І. Сосніна [1], С. Меркулової [2], В. Адольфа та І. Степанової [3], інших дослідників і педагогів-практиків. В них розглядаються актуальні проблеми як стосовно розуміння суті компетентнісного підходу, так і різних аспектів його практичного застосування.

Дискутувалося й питання співвідношення між поняттями компетентності та компетенції. Сьогодні вже стало майже загальноживаним розуміння того, що компетентність виступає загальною характеристикою готовності і здатності людини успішно виконувати певний вид діяльності. Для забезпечення цих можливостей їй необхідна певна множина компетенцій. Під компетенцією маєтись на увазі відокремлена від людини певна соціальна норма, необхідна для здійснення якісної діяльності у визначеній сфері. Для того, щоб стати фахівцем, людина має набути певний набір компетенцій. Результат їх набуття і являє собою компетентність як інтегральну характеристику його особистості, його ставлення до предмету і змісту діяльності.

В Енциклопедії освіти, сутність професійної компетентності визначається як «інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця». При цьому уточнюється, що «компетентність – це сукупність знань і вмінь, необхідних фахівцю для здійснення ефективної

професійної діяльності: вміння аналізувати і прогнозувати результати праці, використовувати сучасну інформацію щодо певної галузі виробництва» [4, с. 722].

Зміст і структура професійної компетентності фахівця визначаються для кожної спеціальності системою галузевих стандартів вищої освіти, насамперед Освітньо-кваліфікаційною характеристикою відповідної спеціальності та її Освітньо-професійною програмою. Саме відповідно до них встановлюються цілі й завдання вищої школи, відповідно до них кожний навчальний заклад і здійснює підготовку фахівців. Однак в умовах сучасного динамічно мінливого життя вимоги до фахівців, до їх професійної і соціальної компетентності та до рівня розвитку професійно і соціально значущих особистісних якостей постійно змінюються. Тому реалізація вимог вказаних стандартів має бути творчою, враховувати регіональні й галузеві особливості, запити і очікування замовників кадрів, тобто їх потенційних роботодавців.

За цих умов надзвичайно важливого значення набувають організація та реалізація цілісного навчально-виховного процесу. При цьому ми визначаємо такі групи завдань. По-перше, зміст і характер професійної підготовки фахівця має виходити з чітко визначеної моделі його майбутньої професійної діяльності та моделі його особистості. Вони мають відображати увесь спектр завдань та функцій, які йому доведеться виконувати в процесі своєї виробничої діяльності. Необхідність розробки і використання цих моделей зумовлена тим, що зміст підготовки являє собою, як пише О. С. Пономарьов, своєрідну проекцію змісту й характеру професійної діяльності фахівця на навчально-виховний процес. Іншими словами, прагматика професії може бути надійно забезпечена в процесі цільової підготовки фахівця тільки за умови належного дотримання внутрішніх закономірностей самої освіти.

По-друге, виходячи з динамічного характеру сьогодення, система освіти має давати не тільки базові знання майбутньому фахівцеві, але й прищеплювати йому глибоке розуміння того, що йому постійно доведеться оновлювати їх відповідно до досягнень науково-технічного і соціального прогресу, до нових технологій виробництва та управління ним. Це розуміння необхідно підкріпити формуванням уміння і глибокої внутрішньої потреби людини в постійному самонавчанні, самовихованні й самовдосконаленні протягом всього трудового життя. А це передбачає ще й розвиток високого почуття відповідальності.

По-третє, розглядаючи завдання з навчання навчатися, слід підкреслити, що воно має полягати ще й у формуванні у студентів високої інформаційної культури, умінь і навичок успішно оволодівати необхідною інформацією та оперувати нею, фільтруючи її й рішуче відсікаючи все те, що не несе корисних знань, а тільки створює інформаційний шум. Сьогодні кожному фахівцеві необхідно навчитися класифікувати й узагальнювати отримані дані, бачити шляхи й можливості успішного їх використання. Але ж досягти цього за відсутності високої відповідальності й культури практично неможливо.

По-четверте, одна з визначальних тенденцій сучасного етапу розвитку суспільного виробництва полягає у його чіткій інноваційній спрямованості з орієнтацією на високі технології та істотне поширення командних форм діяльності. В першу чергу значення командних форм діяльності істотно зростає при застосуванні високоефективних технологій управління проектами. У цьому разі повною мірою виявляється необхідність спеціальної підготовки майбутніх фахівців до роботи в команді, оскільки її здійснення залежить не тільки і не стільки від рівня професійної компетенції виконавців, але й від характеру взаємовідносин між ними, між підлеглими і керівником, від сприйняття ними один одного й від загального характеру психологічного клімату в групі. Тому надзвичайно важливого значення набуває організація соціально-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців, зокрема формування їх цільової психолого-педагогічної та управлінської компетенції.

По-п'яте, в умовах інноваційного розвитку надзвичайно зростає роль як креативних здібностей людини, так і чіткості її світоглядних позицій. Ось чому одне з важливих завдань вищої школи полягає в активному сприянні розвитку творчого потенціалу кожного студента та формуванні його світогляду, який має ставати методологічною основою творчості. У зв'язку з цим істотного значення набуває викладання філософії, яке інколи ще здійснюється формально, не дає студентам надійних орієнтирів для глибокої філософської рефлексії сьогодення й належного філософського осмислення актуальних проблем суспільного життя та провідних тенденцій розвитку сфери майбутньої професійної діяльності студентів, її цілей, змісту і характеру.

По-шосте, для успішної реалізації компетентнісного підходу надзвичайно важливо забезпечити високий рівень професійної компетентності викладача у обраній сфері діяльності, його належну педагогічну майстерність, загальну та професійну культуру. В першу чергу йдеться про його моральні принципи та переконання і про комунікативну культуру, про характер його спілкування за студентами. У складній структурі спілкування не просто зосереджені, але й взаємодіють у складній сукупності суперечностей такі аспекти діалогу, як природна потреба людини, як одна з її життєвих цінностей, як визначальна передумова співіснування і самої можливості успішного здійснення спільної з іншими людьми діяльності, як дієвий інструмент взаєморозуміння між ними. Вкрай важливою виявляється роль спілкування в системі освіти. Дійсно, в процесі педагогічного спілкування, особливо в діалозі викладача і студента виникає можливість прискореного системного пізнання останнім об'єктивного світу за допомогою передачі-сприйняття у «спресованому» вигляді усіх надбань матеріальної і духовної культури людства.

Безумовно, наведені завдання далеко не вичерпують тих досить складних і суперечливих проблем, що постають сьогодні перед системою освіти взагалі й перед вищою школою зокрема. Поглиблення соціально-економічної кризи не дає нам можливостей сподіватися, принаймні в найближчий період, на істотне зростання обсягів фінансування цієї важливої

суспільного життя. А без цього непросто забезпечити поліпшення самої освіти, оновлення її матеріально-технічної бази й навчально-методичного забезпечення. Досить проблематичною виглядає й перспектива розширення науково-дослідної діяльності у вищій школі, яка завжди була одним з істотних джерел не тільки отримання коштів, але й підвищення професійної кваліфікації науково-педагогічного складу.

Однак уявляється, що саме вища школа може стати тим чинником, який здатний розірвати замкнене коло, сутність якого полягає у тому, що бідна держава не може забезпечити якісної освіти, а слабкі фахівці не здатні забезпечити інноваційний розвиток та економічне зростання держави. Система освіти, у тому числі й вища школа, сьогодні ще мають належний кадровий та інтелектуальний потенціал, напрацьований досвід і славетні традиції. Все це у своїй сукупності дає вагомий для оптимізму. Дійсно, належні зусилля керівників вищих навчальних закладів і відповідальних педагогів, орієнтованих на інноваційний розвиток і забезпечення високої професійної компетентності фахівців, здатні сформувані їх необхідну для країни «критичну масу», яка не тільки розпочне, але й послідовно здійснить реформування економіки.

Саме на шляхах розробки та реалізації інноваційної стратегії й можна спершу забезпечити інвестиційну привабливість країни, її включення у процес світового науково-технічного прогресу, а потім вже й істотного підвищення рівня якості вітчизняної продукції та її конкурентоспроможності. В результаті з'являться робочі місця, підвищиться рівень добробуту населення, зростатиме його громадянська активність. Так відбуватиметься відродження України.

Література: 1. *Соснин И.* Компетентностный подход: проблемы освоения // Высшее образование в России. – 2007. – № 6. – С.42-45. 2. *Меркулова С.* Проблема оценки качества подготовки: компетентностный подход // Высшее образование в России. – 2007. – № 8 . – С. 127-130. 3. *Адольф В., Степанова И.* Проектирование образовательного процесса на основе компетентностного подхода // Высшее образование в России. – 2008. – № 3. – С. 158-161. 4. *Лозовецька В. Т.* Професійна компетентність // Енциклопедія освіти. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 722-723.